

ECTENIA PENTRU CATEHUMENI ȘI CONCEDIEREA LOR

În prezent, partea Liturghiei numită „a catehumenilor” se încheie cu o *ectenie* pentru aceștia (*Rugați-vă cei chemați Domnului...*) și o *rugăciune de plecare a capetelor* lor. Prezența acestor elemente în formularea Liturghiei nu ne poate lăsa indiferenți acum, când în Biserică nu mai există disciplina catehumenatului, iar catehumenii înșiși nu sunt prezenți la slujbă. Tocmai de aceea considerăm oportună abordarea acestei probleme¹, pentru a nu lăsa impresia că Liturghia menține în corpul ei texte lipsite de sens și de actualitate. În primul rând trebuie să menționăm că atât ectenia, cât și Rugăciunea pentru catehumeni, de-a lungul timpului, au fost percepute diferit, și astăzi ele nu mai corespund sensului primar.

În secolele al II-lea–al VI-lea, de când avem cele mai importante mărturii despre disciplina catehumenatului, observăm că cererile și rugăciunile pentru catehumeni precedau cererile și rugăciunile pentru energumeni și penitenți. La aceste trei categorii principale, spre sfârșitul Postului Mare se adăuga și ectenia pentru o categorie mai avansată de catehumeni, a „celor către luminare” – prezentă și astăzi în Liturghia Darurilor Înaintesfințite, iar în tradiția manuscrisă veche și în Liturghia Sfântului Vasile cel Mare, probabil pe motivul slujirii ei mai dese în Postul Mare². Dintre toate acestea, ectenia și rugăciunea pentru penitenți au devenit parte indivizibilă și aproape neobservabilă a Liturghiei propriu-zise, iar cele pentru energumeni au dispărut de tot (Biserica alcătuiind pentru aceștia rânduiele speciale, ce se oficiază în particular). Au rămas deci numai ecteniile și rugăciunile pentru catehumeni și fotizomeni („cei către luminare”), iar menținerea lor în Liturghier nu trebuie privită ca ceva de la sine înțeles. Este nevoie să explicăm mai întâi cine sunt catehumenii și ce înseamnă catehumenatul, pentru a depăși simpla întrebare dacă trebuie sau nu să menținem ectenia pentru catehumeni în textul Liturghiei.

Cuvântul *catehumen* – *κατηχούμενος*, înrudit cu *κατήχισ* – *cateheză*, *catehism*, provine de la verbul *κατηχέω*, care înseamnă „a auzi cuvântarea cuiva”, iar în sens creștin înseamnă a învăța credința de la cineva. Cu acest sens întâlnim termenul în Fapte 21:21 și apoi în toată tradiția primară a Bisericii. Slavii au folosit pentru noțiunea de *catehumen* termenul *оглашённые*, iar pentru *cateheză* – *оглашение*, de la *огласить* = „a spune cu voce tare”. Observăm deci că sintagma *cei chemați*, folosită în Liturghierul românesc, nu numai că nu exprimă corect ideea de „pregătire prin învățătură”, ci chiar induce în eroare, făcându-ne să considerăm „catehumenii” ca fiind „cei chemați la credință” – ceea ce nu

¹ Bibliografie generală la acest subcapitol: M. АРРАНЦ, *ИСЛ*, vol. 1; А. АЛМАЗОВ, *История чиновослуживцев Крещения и Миропомазания*, Казань, 1884, 779 pag.; Н. УСПЕНСКИЙ, *Византийская Литургия. Историко-литургическое исследование*, БТ 21 [1980], pp. 32-34; Petru PRUTEANU, *Câteva probleme liturgice legate de Slujba Botezului și riturile adiacente, abordate din perspectivă istorică* // Referat susținut la Simpozionul organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă din Sibiu – 7 iunie 2011; ș.a.

² М. ОРЛОВ, *Литургия св. Василия Великого*, pp. 110-113.

este corect. Biserica nu a numit niciodată catehumeni pe cei care, pur și simplu, se află în afara ei. De aceea, părerea unor teologi ca Alexandr Schmemmann și alții, precum că ectenia și rugăciunea pentru catehumeni este *expresia liturgică a chemării de bază a Bisericii, și anume – Biserica în misiunea ei, [...] îndreptată spre lume cu scopul de a o întoarce spre Hristos*³, nu este deloc fundamentată, ceea ce vom și demonstra. Pentru aceasta este nevoie de a ști mai exact ce a reprezentat pentru Biserică instituția catehumenatului.

Tradiția Bisericii numește catehumeni pe cei care deja și-au exprimat dorința de a primi Botezul și se pregătesc în acest scop prin învățatură și anumite rituri liturgice. Altfel spus, nu se puteau numi catehumeni cei care nu erau prezenți la aceste lecții de catehizare și mai ales la prima parte a Liturghiei, la care Biserica se ruga *ca Domnul să-i miluiască pe dânșii; să-i învețe cuvântul adevărului; să le descopere Evanghelia dreptății*⁴; *să-i unească cu Sfânta... Biserică și să-i învrednicească pe dânșii, la vremea potrivită, de baia nașterii celei de a doua* (adică de Botez)⁵.

Pentru a fi mai expliciti, considerăm necesar să prezentăm următoarele detalii legate de problema abordată:

a) În trecut existau două categorii de catehumeni: 1) *ascultătorii* (ἀκροώμενοι – *audientis*) sau *cei nedesăvârșiți* (ἀτελειότεροι – *imperfiones*); și 2) *cei către luminare* (οἱ πρὸς τὸ φῶτισμα / φωτιζόμενοι – *competentes*) sau *cei desăvârșiți* (τελειότεροι – *perfectiones*)⁶. Nu de puține ori, pentru ambele categorii se folosea termenul general de *catehumeni*. Uneori, chiar și specialiștii au făcut anumite confuzii, neștiind să distingă când era vorba despre prima treaptă și când despre a doua. În cele din urmă, știința liturgică a ajuns la niște concluzii general acceptate.

b) Se știe clar că a doua categorie de catehumeni, adică „cei pentru luminare”, trebuia să se înscrie în lista celor care doreau să se boteze la Paștele din acel an, în cazul în care trecuseră cu bine prima perioadă de catehumenat, care putea dura chiar câțiva ani. Această înscriere se făcea în primele două săptămâni ale Postului Mare (Canonul 45 Laodiceea), în prezența părinților sau vecinilor candidatului, care dădeau mărturie despre viața lui⁷. În a treia duminică din Post li se dădea răspunsul dacă erau sau nu acceptați pentru acel an; apoi ei se închinau la Sfânta Cruce (duminică, luni, miercuri și vineri în săptămâna a IV-a Postului Mare)⁸ și începeau un proces didactic foarte intens, care culmina cu învățarea Simbolului de Credință. Tot începând cu săptămâna a IV-a, mai exact de miercuri, se spuneau pentru această categorie o ectenie și o rugăciune aparte. În fiecare zi de joi a Postului Mare (de fapt numai în săptămânile: V, VI și VII), ei trebuiau să se prezinte în fața episcopului sau preotului, pentru a prezenta ceea ce au învățat pe parcursul săptămânii (cf. Canonul 46 Laodiceea), urmând ca în Vinerea Patimilor să fie citite exorcismele și lepădările – aceasta încheind practic catehumenatul

³ A. SCHMEMMANN, *Euharistia – Taina Împărăției*, pp. 92-93.

⁴ Această expresie precum și precedentă fac trimitere la un proces didactic în desfășurare.

⁵ Vezi *ectenia și rugăciunea de plecare a capetelor pentru catehumeni*.

⁶ Există, de fapt, mai multe împărțiri, dar noi am ales-o pe cea clasică, specifică Răsăritului Ortodox (cf. A. АЛМАЗОВ, *История чинопоследований Крещения и Миропомазания*, pp. 77-78).

⁷ Cf. Silvia Egeria, apud M. ARRANZ, *op. cit.*, p. 288.

⁸ De aici vine și obiceiul de astăzi de închinare la Sfânta Cruce. Pe atunci el era strict legat de catehumeni și nu era unul general. Se pare că tot datorită acestui eveniment, în Duminica a III-a a Postului Mare, se citește pericopa de la Marcu, cap. 8, despre asumarea Crucii (M. ARRANZ, *op. cit.*, pp. 288-289).

lor⁹. Dacă respectivii candidați proveneau din anumite grupări eretice sau mai ales dintre păgâni, ei trebuiau să se lepede în public și de învățăturile greșite ale acestora. În Sâmbăta Mare sau chiar în noaptea de Paști, toți candidații înscriși pe listă pentru acel an erau botezați, și timp de o săptămână erau numiți *luminați* (φωτισμένοι): atât în sens spiritual, dar și pentru că trebuiau să poarte timp de opt zile haina albă de la Botez¹⁰, după care erau șterși cu buretele (de urmele Sfântului Mir) și dezbrăcați de haina albă. După aceea, încă o perioadă anumită, ei erau numiți *neofiți* (νεόφυτος) și nu puteau să avanseze foarte curând în trepte clericale (cf. I Timotei 3:6; și mai multe Canoane).

c) Cât privește prima categorie de catehumeni – cea care ne interesează pe noi în acest capitol – lucrurile sunt mai complicate. În primul rând menționăm că în această treaptă erau primiți atât oameni maturi, atunci când aceștia se decideau să devină creștini și cereau Botezul, cât și copiii, atunci când hotărâu acest lucru părinții. Și unii și alții erau primiți în treapta catehumenilor în pronaosul bisericii, fiind binecuvântați cu semnul Sfintei Cruci, apoi erau duși către Altar. Această primire în catehumenat se mai numea și *îmbisericire* (de la ἐκκλησιάσαι – „a în-biserică”; $n \rightarrow m = \text{îmbisericire}$)¹¹. În tradiția bizantină, la copii acest rit era oficiat în două etape: **I** la 8 zile, când li se dădea numele de creștin (devenind astfel creștin înainte de botez – *vezi și mai jos*), precum și un prenume civil¹²; și **II** la 40 de zile, când (odată cu intrarea mamei lor în biserică) aceștia erau consacrați și duși în Altar, indiferent de sex: fetele erau trecute doar prin Altar, iar cu băieții se înconjură de trei ori Sfânta Masă¹³. După acest rit, urma o perioadă de câțiva ani de catehumenat, adică de învățătură, fără a grăbi botezul decât în cazuri excepționale. Chiar și copiii erau lăsați nebotezați până la 3 ani, iar uneori și până la 6-7 ani¹⁴. În această perioadă, cei maturi, dar mai ales copiii, erau considerați *creștini nebotezați* (ἀβάπτιστον χριστιανόν), fără a se pune la îndoială „șansele de mântuire” ale celor ce nu reușeau din motive obiective să se boteze¹⁵ (chiar dacă aceasta contravine oarecum textului de la Ioan 3:5). Biserica îi îndemna pe candidați să nu amâne botezul, dar, în același timp, nu admitea grăbirea lui și nu-l accepta înainte de 40 de zile de la naștere decât pentru pericol

⁹ M. ЖЕЛТОВ, А. ТКАЧЕНКО, *Великая Пятница* // ПЭ, vol. 7, p. 422.

¹⁰ Se crede că de aici vine și denumirea de „Săptămâna Luminată”.

¹¹ Despre aceasta vezi: А. ТКАЧЕНКО, *Воцерковление* // ПЭ, vol. 9, pp. 495-496. Tot aici menționăm că celor maturi, la îmbisericire, de obicei, nu li se mai schimba numele, chiar dacă acestea erau pur păgâne. Așa au ajuns în calendarul nostru nume de sfinți care o bună vreme nu erau cunoscute în Biserică. De prin secolul al IV-lea, creștinii încep totuși să prefere numai nume vechi creștine sau devenite creștine, deși excepțiile n-au fost niciodată condamnate oficial.

¹² Scopul primar al acestei rugăciuni la opt zile nu este de a pune un prenume copilului, ci de a-i da anume *numele [mare] de creștin* (vezi textul rugăciunii), iar odată cu aceasta i se dădea și un prenume (nume mic), preferabil tot al unui creștin, deși nu era obligatoriu, pentru că primul nume îl sfințea pe al doilea. În consecință, supranumele de *creștin* a fost văzut mai degrabă ca o denumire a unei confesii, nu a unei familii – ca la început –, iar întreg accentul, chiar teologic, a căzut pe aceste prenume ce au început să se spună la administrarea fiecărei Taine (vezi mai multe detalii la А. ALMAZOV, *op. cit.*, pp. 136-151).

¹³ М. ЖЕЛТОВ, С. ПРАВДОЛЮБОВ, *Богослужение РПЦ в X-XX вв* // ПЭ, vol. „РПЦ”, p. 490. Remarcăm că acest înconjur al bărbaților în jurul Sfintei Mese, asemănător cu cel de la hirotonie, poate să însemne o consacrare deosebită a bărbaților ca „preoți ai familiei” – expresie des întâlnită la teologii secolului al XX-lea.

¹⁴ Biserica accepta, iar uneori chiar recomanda botezarea copiilor, dar niciodată fără o pregătire corespunzătoare. În secolul al III-lea Tertulian (*De baptismo*, 18) insista chiar pe amânarea Botezului copiilor, iar Sf. Grigore Teologul recomanda botezarea acestora la vârsta de trei ani (*Oratione* 40; PG 36, col. 400), „pentru ca aceștia cât de cât să poată auzi și repeta cuvintele Tainei, iar dacă nici atât, cel puțin, să o înțeleagă imaginar”. Această recomandare a fost respectată până prin secolul al IX-lea, când se generalizează botezul la un an sau la 40 de zile (cf. ALMAZOV, *op. cit.*, pp. 586-596).

¹⁵ Cf. M. ARRANZ, *op. cit.*, pp. 277, 241.

de moarte¹⁶. În cazul în care se ajungea la nevoia unui botez de urgență, iar mai apoi neofitul se făcea sănătos, „îmbisericirea” lui nu se mai făcea¹⁷, ci doar era chemat să învețe dogmele creștine: dacă era matur – învăța personal, iar dacă era prunc – prin naș și prin părinți.

d) Cei ce se aflau în această treaptă a catehumenatului (adică cea de jos) erau chemați să asiste la prima parte a Liturghiei și în mod special la lecturile biblice și la predică (omilie). După aceasta se rosteau pentru ei o ectenie specială și două rugăciuni obișnuite (dispărute astăzi¹⁸) și încă o rugăciune de plecare a capetelor, după care, fiecare catehumen trecea pe sub mâna episcopului și lua binecuvântare, apoi era obligat să părăsească biserica, ușile ei fiind după aceasta închise și păzite. La fel se întâmpla și cu cei din a doua categorie a catehumenatului, numai că pentru ei erau o ectenie și o rugăciune în plus, spre sfârșitul Postului Mare, așa cum am menționat.

Din toate aceste date, observăm următoarele:

1. Catehumenii, indiferent de categoria lor, erau primiți printr-un anumit rit liturgic în treapta respectivă și aveau anumite obligații față de Biserică.

2. Ambele trepte își exprimau liber dorința fermă de a primi botezul. În acest fel, catehumenii, chiar dacă erau nebotezați, erau superiori atât ereticilor, cât și păgânilor și nu puteau fi confundați cu aceștia.

3. Statutul de catehumen presupunea în primul rând o pregătire teoretică, dar și practică pentru botez. Însuși termenul de „catehumen” înseamnă „cel ce ascultă învățătura”, iar Liturghia (ne referim la textul grecesc) folosește anume acest termen în ectenia pentru ei. Deci Biserica se roagă la Liturghie nu pentru păgâni,eretici sau schismatici, care ar putea sau ar fi bine să ajungă membri ai ei, ci pentru cei care și-au exprimat dorința de a se boteza, frecventează biserica și învață dogmele ei.

4. Constatăm că astăzi (și tocmai de aceea am folosit mai sus preponderent verbele la timpul trecut), deși avem ritul de îmbisericire a pruncilor la 40 de zile după naștere, nimic sau aproape nimic din cele expuse mai sus privind disciplina catehumenatului nu este valabil. Mai direct spus, în comunitățile „tradițional ortodoxe” nu avem catehumeni, iar pentru creștinii deja botezați (care chiar dacă nu cunosc învățătura Bisericii) nu ne putem ruga cu cuvintele pe care le avem în Liturghie: *ca Domnul... să-i unească cu Sfânta Sa Biserică și să-i învrednicească pe dânșii, la vremea potrivită, de baia nașterii celei de a doua (adică de Botez).*

5. În cazul celor maturi care vor să se boteze, și astăzi se pot aplica toate regulile vechi cu privire la catehumenat. Ele se și aplică într-o anumită măsură, mai ales în

¹⁶ Cu timpul această regulă a fost abolită, încât s-a ajuns aproape la contrariul, când părinții nu doreau să amâne botezul după 40 de zile sau îl făceau chiar atunci când acest termen se împlinea. În Tradiția Bisericii găsim și indicații pentru botez în a 8-a zi, probabil prin analogie cu circumcizia iudaică. (Despre toate acestea, vezi A. ALMAZOV, *op. cit.*, pp. 583-604.)

¹⁷ E greșită și cu totul lipsită de sens practica unora de a îmbiserici pruncul după botez. În primul rând, prin botez, pruncul a devenit membru deplin al Bisericii și el nu mai are nevoie de nici o îmbisericire, iar în al doilea rând, conform Canoanelor, imediat după botez pruncul trebuie împărtășit cu Sfintele Taine – ceea ce reprezintă unirea deplină cu Hristos. Despre ce fel de îmbisericire mai poate fi vorba după împărtășirea deplină cu Hristos?

Dacă se întâmplă ca cineva să fie botezat înainte de 40 de zile, atunci, la împlinirea acestui termen, trebuie citite doar rugăciunile ce se referă la mama pruncului, rugăciuni care-i permit intrarea în biserică a mamei și dreptul de a se împărtăși cu Sfintele Taine. (Și aici atragem atenția asupra faptului că înainte de 40 de zile nu trebuie să vorbim de vreo „necurăție” a femeii, ci mai degrabă de o perioadă de restabilire fizică după naștere.)

¹⁸ Cf. *Constituțiile Apostolice* și alte izvoare vechi.

comunitățile unde creștinii ortodocși sunt în minoritate și numărul celor convertiți este mai mare (spre deosebire de mediile preponderent ortodoxe, unde majoritatea se botează de mici). În acest caz, catehumenii trebuie să asiste la prima parte a Liturghiei, iar, după ectenia și rugăciunea pentru ei, să părăsească biserica.

Abia acum ne apropiem de fapt de problema pe care ne-am pus-o la începutul acestui excurs: *Este nevoie de a rosti ectenia și rugăciunea pentru catehumeni atunci când nu avem asemenea persoane în biserică sau nu?* Sau haideți să punem întrebarea mai delicat: *Putem suprima ectenia și rugăciunea pentru catehumeni atunci când (concret) în biserica respectivă nu este nici un catehumen; sau aceste elemente trebuie rostite indiferent de situație?*

În general, Biserica, în rugăciunile ei, nu folosește expresii ce nu corespund realității sau sunt lipsite de sens. Mai ales în ectenii, Biserica a știut să adapteze textul în conformitate cu realitățile timpului, dar și cu realitatea fiecărei slujbe în parte. De exemplu, atunci când țara era condusă de rege (împărat, domn, țar), cererile ecteniilor erau adaptate în funcție de titlul monarhului, iar atunci când a dispărut monarhia, cererea a fost modificată totalmente. La fel și în cazul diferențelor de formulare a cererilor în parohii și mănăstiri. La mănăstire tot timpul va fi o cerere în plus pentru stareț/stareță, iar alte cereri vor fi de asemenea reformulate. Acolo unde este vreo școală teologică, se va pune tot timpul și o cerere specială pentru profesori și elevi/studenti. De asemenea, Liturghierul indică, la sfârșitul ecteniei mari și întreprinse, posibilitatea de a adăuga și alte cereri, care se vor pune strict după necesitățile comunității (secetă, boală, cutremur etc.). Deci ecteniile nu sunt niște litere moarte care se rostesc în cadrul slujbei, indiferent de realitățile generale sau concrete ale Bisericii. Să vedem însă dacă tot așa stau lucrurile și cu ectenia pentru catehumeni.

Așa cum am văzut mai sus, Biserica a renunțat încă de timpuriu la ecteniile și rugăciunile pentru energumeni și penitenți, din cauză că se schimbaseră într-o anumită măsură realitățile timpului. Aceasta se întâmpla și în perioada în care forma și conținutul Liturghiei încă nu erau definitive și generalizate, admițându-se încă unele improvizații regionale sau personale. Tocmai de aceea excluderea lor din Liturghie s-a făcut foarte ușor și aproape pe neobservate. Nu cunoaștem vreo împotrivire a cuiva legată de suprimarea acestor elemente.

Ecteniile și rugăciunile pentru prima și a doua categorie de catehumeni au fost însă păstrate în textul Liturghiei pentru că însăși disciplina catehumenatului nu dispăruse definitiv, chiar dacă ea nu mai era ca altădată. Prin secolele al VIII-lea–al XII-lea, atunci când Bizanțul, apoi Rusia făceau misiuni de creștinare masivă în Europa, catehumenatul a fost oarecum restabilit, iar ectenia pentru catehumeni redevinse actuală. Aceasta se întâmpla chiar în epoca de încheiere a dezvoltării formularelor liturgice și așa s-a ajuns că textele de bază, după care au fost multiplicat manuscrisele și au fost făcute primele tipărituri ale Liturghiei, conțineau și ecteniile pentru catehumeni și fotizomeni. În realitate însă aceste ectenii și rugăciuni, așa cum vom arăta mai jos, se spuneau doar atunci când în biserică erau prezente persoane din prima sau a doua categorie a catehumenatului, și nu de fiecare dată.

Episcopul Iacov al Edessei (640-708), referindu-se probabil la Liturghia Sfântului Iacov, scria unui oarecare presbiter Toma: *Părinții noștri ne-au lăsat nouă următoarele: după citirea Cărților Sfinte ale Vechiului și Noului Testament, trebuie citite trei rugăciuni.*

Prima – pentru catehumeni, când diaconul exclamă „Cei chemați apropiați-vă!”, adică să se apropie sub mâna episcopului sau a preotului și primind binecuvântare să iasă. După aceea trebuie să se zică rugăciunea pentru energumeni (posedați), care la exclamația diaconului „cei posedati, apropiați-vă!” vin sub mâna episcopului sau a preotului și, fiind învâțați, pleacă. De asemenea și a treia rugăciune, care se face pentru cei ce se pocăiesc (penitenți), care după concedierea de către diacon pleacă. Dar toate acestea nu se mai folosesc în Biserică, deși diaconii, pe alocuri, mai spun ceea ce se spunea cândva după vechea rânduială.¹⁹ Pentru a fi și mai expliciti, aducem și alte date.

În Liturgia Sfântului Iacov, în secolele al X-lea–al XI-lea sau poate și mai înainte, ecteniile și rugăciunile pentru toate trei categoriile (catehumeni, energumeni și penitenți) dispar în bloc. Două codice ale acestei Liturghii: Messina (secolul al X-lea) și Rossano (secolul al XI-lea) nu mai conțin decât o exclamație plasată după ecfonisul: „Ca sub stăpânirea Ta...”. Textul acesteia este foarte grăitor: *Nimeni din catehumeni, dacă sunt, nimeni din cei neinițiați, nimeni din posedati, ce nu sunt în legătură cu noi [să nu rămână – n.n.]. Recunoașteți-i pe ceilalți. Ușile!*²⁰ De asemenea, și în Liturgia alexandrină a Sfântului Marcu (tot în Codexul Rossano), rugăciunile pentru catehumeni, energumeni și penitenți lipsesc și doar înainte de „Noi, care pe Heruvimi...”, diaconul spune: *Uitați-vă ca nimeni dintre catehumeni [să nu rămână printre noi (?) – n.n.]*²¹. Și mai interesant este că și cel mai vechi text al Liturghiei aflat în România (secolul al XIV-lea) este tot fără rugăciunea pentru catehumeni²². Deci tendința în aceste Liturghii, cel puțin după manuscrisele menționate mai sus, este foarte clară: nu mai exista nici un motiv pentru a rosti ectenii și rugăciuni nici pentru energumeni și penitenți, dar nici pentru catehumeni, care, pur și simplu, nu mai existau, așa cum au fost ei mai înainte. Și apoi trebuie să mai menționăm că în acea perioadă, atât Liturgia Sfântului Iacov, cât și cea a Sfântului Marcu se săvârșeau în zone ocupate de arabi musulmani. Dar pentru că Biserica Ortodoxă nu avea nici o șansă să facă acolo misiune de catehizare, nici ecteniile pentru un eventual grup de catehumeni nu aveau rost.

Cu totul alta era însă situația în Bizanț și în Rusia recent creștinată. Aici puterea politică se afla în mâna unor monarhi ortodocși și acest lucru a favorizat o misiune de anvergură. Tocmai de aceea Liturgiile bizantine, pe bună dreptate, aveau nevoie de ecteniile și rugăciunile pentru catehumeni și fotizomeni – așa cum am menționat și mai sus. Dar le foloseau pentru că aveau nevoie, nu pentru că așa au fost moștenite. Putem să fim absolut siguri că dacă în Liturgia Sfântului Iacov, care e mult mai conservatoare prin caracterul ei, aceste ectenii au dispărut sau cel puțin nu se puneau când nu era nevoie, apoi cu atât mai mult bizantinii aveau probabil destul discernământ ca să știe să

¹⁹ Cf. Н. УСПЕНСКИЙ, *op. cit.*, în БТ 21, pp. 32-33.

²⁰ Cf. А. ПЕТРОВСКИЙ, *Апостольские литургии Восточной Церкви*, Petersburg, 1897, pp. 26-28; Н. УСПЕНСКИЙ, *op. cit.*, în БТ 21, p. 33.

²¹ *Ibidem*, p. 33.

²² Este vorba despre manuscrisul pe pergament rotulus (în două părți), aflat în Biblioteca Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Pe o parte a pergamentului se află Liturgia Sf. Ioan Gură de Aur, iar pe cealaltă Rânduiala Hirotoniei întru Arhieru (care, se pare, este scrisă de altă mână, mult mai mărunț și poate chiar ceva mai târziu). Trebuie remarcat că formularul acestei Liturghii nu conține și ecteniile diaconului, ci doar rugăciunile și ecfonisele preotului, de aceea am și remarcat absența doar a rugăciunii pentru catehumeni. Logic însă, aceasta ne trimite cu gândul că nici ectenia pentru catehumeni nu se punea în regiunea în care a fost redactat acest manuscris în secolul al XIV-lea.

rostească sau să suprimă ectenia și rugăciunea pentru catehumeni, în caz că astfel de persoane nu erau prezente în Biserică.

În consecință, și noi astăzi putem să spunem foarte direct, și fără teama de a încălca vreo dogmă sau canon, că de cele mai multe ori, nu că am putea, dar chiar ar trebui să sărim peste ectenia și rugăciunea pentru catehumeni, numiți impropriu „cei chemați”. De cele mai multe ori noi nu avem catehumeni în biserică (și aici se are în vedere un locaș concret)! Iar atunci când vom avea, dar așa cum a înțeles și a practicat Biserica în vechime această disciplină a catehumenatului, atunci va trebui să punem și acea ectenie și rugăciune pentru catehumeni, pomenindu-i chiar nominal, iar la momentul potrivit să-i concediem și să nu le permitem să asiste mai departe la slujbă.

Grecii deja de mai mult timp nu spun ectenia și rugăciunea pentru catehumeni (chiar dacă ele sunt prezente în Ieratikon), iar în ultima vreme acest obicei a fost împrumutat și de mulți alți ortodocși, inclusiv de români. Ultimele ediții ale Liturghierului românesc conțin o indicație pe care o redăm aici: *La nevoie, ecteniile și rugăciunile pentru cei chemați... se pot sări*²³. În acest caz, *sfântul antimis urmează să fie desfăcut înainte de ecfonisul ecteniei de după citirea Sfintei Evanghelii. Iar după ecfonis, diaconul sau preotul începe ectenia mică. Și preotul citește în taină rugăciunile întâi și a doua pentru credincioși*²⁴. Observăm că indicația este clară ca sens, chiar dacă puțin defectuoasă ca formulare. Deci, în mod oficial, B.O.R. suprimă „la nevoie” ectenia și rugăciunea pentru catehumeni (și nu-i clar de ce le amintește la plural), dar această suprimare este văzută doar ca o excepție de la regulă și nu ca ceva logic și corect.

Unii liturghiști propun, ca în locul suprimării ecteniei și rugăciunii pentru catehumeni, ele să fie reformulate. Fără rugăciunea de la sfârșit (ci doar cu ecfonisul), ectenia reformulată ar putea fi rostită în permanență, iar împreună cu rugăciunea, și ea reformulată, ectenia are sens doar atunci când catehumenii din acea comunitate lipsesc sau sunt prunci²⁵, iar Biserica se roagă fără participarea lor activă.

Iată deci care ar fi varianta de adaptare a ecteniei și rugăciunii pentru catehumeni:

Diaconul: Să ne rugăm pentru cei nebotezați²⁶, Domnului.

Poporul: Doamne miluiește.

Diaconul: Ca Domnul să-i miluiască pe dânșii²⁷.

Poporul: Doamne miluiește.

Diaconul: Să-i învețe pe dânșii cuvântul adevărului.

Poporul: Doamne miluiește.

²³ Liturghierul din 2012 spune: „nu se mai pun sau se zic în taină”. Interesant, care-i rostul unei ectenii citite în taină și cine dă răspunsurile?

²⁴ LITURGHIER, București, 2000, p. 145.

²⁵ Se au în vedere pruncii de după 40 de zile și până la botez, când aceștia sunt catehumeni, iar catehizarea se face cu părinții și nașii acestora.

²⁶ Aici și în textul complet al Liturghiei am înlocuit expresia „cei chemați” cu expresia „cei nebotezați”, înlăturând orice confuzie despre statutul catehumenilor.

²⁷ În Ieratikonul grecesc, spre deosebire de cel slavonesc și românesc, această cerere apare tot timpul separată de cererea precedentă. Deci în contextul reformulării ecteniei nu facem decât să urmărim aranjarea grecească a cererilor.

Diaconul: **Să le descopere lor Evanghelia dreptății.**

Poporul: **Doamne miluiește.**

Diaconul: **Să-i unească pe dâșii cu Sfânta Sa sobornicească și apostolească Biserică.**

Poporul: **Doamne miluiește.**

Diaconul: **Mântuiește, miluiește, apără și-i păzește pe dâșii, Dumnezeu, cu harul Tău.**

Poporul: **Doamne miluiește.**

Rugăciunea pentru cei nebotezați

Preotul: **Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce întru cele de sus locuiești și spre cei smeriți privești, Care ai trimis mântuire neamului omenesc pe Unul-Născut Fiul Tău și Dumnezeu, pe Domnul nostru Iisus Hristos, caută spre catehumenii aceștia (N) și-i învrednicește pe dâșii, la vremea potrivită, de baia nașterii celei de a doua, de iertarea păcatelor și de veșmântul nestrăciunii; unește-i pe dâșii cu sfânta Ta sobornicească și apostolească Biserică și-i numără pe dâșii cu turma Ta cea aleasă...**

Ecfonis: **Ca și aceștia împreună cu noi să slăvească preacinstitul și de mare cuviință numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea, și în vecii vecilor.**

Poporul: **Amin!**

Apoi diaconul trece la Liturghia credincioșilor, zicând:

Diaconul: **Iară și iară cu pace Domnului să ne rugăm.**

Din păcate, adepții conservatorismului liturgic rigid, nu acceptă nici suprimarea totală a ecteniei și rugăciunii pentru catehumeni, dar nici vreo reformulare a lor, chiar dacă aceasta exprimă mult mai viu și mai clar rugăciunea Bisericii pentru catehumeni, înlăturând totodată orice urmă de formalism liturgic.